

Умовні позначення (Рис. 2)**Плакорні природні комплекси**

- 1 Плоскі та слабохвилясті простори з сірими та темно-сірими лісовими ґрунтами, з чорноземами типовими середньогумусними, реградованими, опідзоленими, переважно на лесових породах з кленово-липово-дубовими лісами, з ділянками лучних степів.
- 3 Плоскі та слабохвилясті простори із сірими та темно-сірими лісовими ґрунтами з чорноземами типовими та реградованими під сільськогосподарською рослинністю.

Долинні природні комплекси**Схилів річкові місцевості**

- 6 Круті слабозчленовані схили з змитими темно-сірими лісовими ґрунтами, чорноземами типовими середньогумусними, опідзоленими, реградованими, переважно на лесових породах з: а) листв'яними лісами; б) лучно-степовою рослинністю.
- 11 Похилосхилів слабо розчленовані верхів'ями балок простори схилів плакорів та похилоопуклі міжбалочні простори з чорноземами типовими середньогумусними, опідзоленими, реградованими, темно-сірими лісовими ґрунтами переважно на лесових породах із сільськогосподарською рослинністю.
- 19 Похилосхилів слабо розчленовані верхів'ями балок простори схилів плакорів та похилоопуклі міжбалочні простори з кленово-липово-дубовими лісами та ділянками лучних степів.

Балково-долинні місцевості

- 22 Верхів'я річок, балковидні долини малих річок, крупні балки з постійними або тимчасовими водотоками, на схилах з темно-сірими лісовими ґрунтами, чорноземами типовими середньогумусними, опідзоленими, реградованими, переважно на лесових породах з б) різнотравно-злаковою рослинністю, на дні з лучними, часом болотними ґрунтами та лучною різнотравно-злаковою рослинністю
- 27 Похилі улоговини стоку з лучними, часом лучно-болотними ґрунтами на лесових породах з б) бур'янистою, лучною різнотравно-злаковою та лучно-болотною рослинністю.

Піщано-терасові місцевості

- 28 Горбисті (крупно-та мілкокучугурні) простори з дерновими підзолистими та дерновими розвиненими піщаними та глинисто-піщаними ґрунтами на давньому алювії, часом із слабозадернованими пісками, з сосновими та сосново-дубовими лісами (піщано-борові місцевості)
- 31 Заозерені піщано-борові місцевості.

Заплавні місцевості

- 33 Плоскі простори з лучно-чорноземними та лучно-чорноземними солонцюватими, чорноземно-лучними та чорноземно-лучними солонцюватими ґрунтами, із злаково-різнотравною рослинністю під сіножатями, випасами, а також городами, та частково розорані
- 34 Плоскі западини з торфовисто-болотними та торфово-болотними ґрунтами, болотно-різнотравною та чагарниковою рослинністю під сіножатями, випасами.

Лесово-терасові місцевості

- 42 Плоскі простори давніх четвертинних терас, слабозчленовані балками та похилосхилівими улоговинами, чорноземами типовими середньогумусними, часом вилугованими, опідзоленими та реградованими, переважно на лесових породах із сільськогосподарськими угіддями, з неглибокими розораними посадочними блюдцями з лучно-чорноземами ґрунтами.
- 45 Похилохвилясті простори неогенових терас, розчленованих балками, ярами та улоговинами стоку, чорноземами типовими середньогумусними, з ділянками вилугованих та опідзолених, переважно на лесових породах, із сільськогосподарською рослинністю.

Яружно-балкові ландшафти

Ґрунтові особливості

Виходячи з аналізу ґрунтового різноманіття на Харківщині також виділяються декілька центрів, серед яких є і Краснокутський (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 Кількісні показники ґрунтового різноманіття по річкових долинах та центрах при різних масштабах досліджень

Категорії природних комплексів	Зона	Масштаб досліджень								
		1:2500000			1:750000			1:200000		
		Кількість типів ґрунтів (середня)			Кількість типів ґрунтів (середня)			Кількість типів ґрунтів (середня)		
Типових	Рідкісних	Разом	Типових	Рідкісних	Разом	Типових	Рідкісних	Разом		
Річкові долини	Лісостепова	7,6	1,4	9,0	12	3,2	15,2	16	8,8	24,8
	Степова	7,0	-	7,0	7,5	1,0	8,5	11,7	5,5	17,2
Середня кількість типів ґрунтів по річковим долинам		7,3	0,7	8,0	10	2,1	12,1	14	7,1	21,1
Регіони	Лісостепова	Придонецький								
		15	2	17	19	8	27	22	11	33
		Печенізький								
		13	2	15	18	7	25	22	9	31
		Краснокутський								
		12	2	14	16	6	22	19	8	27
Середня кількість типів ґрунтів по центрам		13	2	15	17	7	24	21	9,3	30,3

Особливості рослинного покриву

Велике ландшафтне та ґрунтове різноманіття створили умови і для значного біологічного різноманіття, тому за особливостями рослинного покриву ця територія також представляє значний інтерес (табл. 1.4).

Таблиця 1.4 Порівняльна характеристика природних центрів

№.№ з/п	Характеристика	Природні центри		
		Краснокутський	Печенізький	Придонецький
1.	Геоботанічне районування: райони	1 - Богодухівський	3 – Харківсько-Печенізький, Вовчансько-Андріївський, Великобурлуцький	4 – Зміївсько-Балківсько-Дергачівський, Вовчансько-Андріївський, Лозівський, Краснолимансько-Станично-Луганський
	провінції	1 – Східноєвропейська	1 – Східноєвропейська	2 – Східноєвропейська, Причорноморська (Понтична) степова
	області	1 – Європейсько-Сибірська лісостепова	1 – Європейсько-Сибірська лісостепова	2 – Європейсько-Сибірська лісостепова, Європейсько-Азіатська Степова
2.	Природні зони	1 - лісостепова	1 - лісостепова	2 – лісостепова, степова
3.	Фітоценози (кількість)	5 – широколистяні, дубово-соснові та соснові ліси; справжні та болотисті луки	7 – широколистяні, дубово-соснові та соснові ліси; лучні степи; справжні та болотисті луки; галофітна та водно-болотна рослинність	12 – широколистяні, дубово-соснові, соснові, заплавні широколистяні та дрібнолистяні ліси; лучні і різнотравно-типчаково-ковилкові степи; рослинність крейдово-вапнякових відслонень; остепнені, засолені, болотисті луки;
4.	Поширені угруповання із Зеленої книги України (кількість угруповань за типом)	3 – широколистяні ліси; 1 – дубово-соснові ліси	4 – широколистяні ліси; 4 – степові; 3 - водні	4 – широколистяні ліси; 1 – дубово-соснові ліси; 6 – степові; 6 - водні
5.	Поширені угруповання із зелених списків Харківщини (кількість угруповань за типом рослинності)	2 – широколистяні ліси; 1 – дубово-соснові ліси; 2 – соснові ліси	1 – широколистяні ліси; 3 – соснові ліси; 2 – лучні; 1 – галофітні; 1 – болотні; 1 - водні	5 – широколистяні ліси; 1 – дубово-соснові ліси; 3 – соснові ліси; 1 – крейдових степів; 1 – галофітні; 4 – лучні; 3 – болотні; 2 - водні

Екологічна цінність території

Аналіз особливостей рельєфу та напрямків поверхневого стоку на території, що обстежувалася, дає змогу твердити, що вона має риси частково самостійної одиниці екосистеми, як одна з елементарних водозбірних систем в басейні р. Мерла. З наукової точки зору особливий інтерес надає цій території той факт, що на ній відбувається злиття водозбірних басейнів річок Мерли та Мерчика.

1.1.2. Історичні переваги оголошення парку

Долина річки Мерла, яка перетинає Богодухівський та Краснокутський райони Харківської області, є одним з найцінніших ландшафтних комплексів Лівобережного лісостепу України. Тут гармонійно поєднуються широкі плакорні плато на південно-західних відрогах Середньоруської височини, а між ними низинні елементи річкових долин: заплави, тераси, діючі річища, стариці, болота, суходільні луки, крутосхили долин. Природний рослинний покрив створюють

ліси та лучні степи.

В історичній ретроспективі за часів Київської Русі ці землі були східною окраїною (“україною”) Чернігівсько-Сіверського князівства зі слов’янським (давньоруським-українським) осілим населенням, про що свідчать археологічні дані і старовинні топоніми – назви річок, селищ, урочищ. В роки лихоліття татаро-монгольської навали заселеність краю зменшилася, але певна частка людності на цих терасах залишалася впродовж довгого часу, переходячи в лісах і долинах річок, тут проходила межа русько-українських земель, пограниччя з половецькими степами. Далі на схід і південь починалися простори Дикого поля. З XVI ст. наставало нове заселення нинішньої Слобожанщини українцями з Наддніпрянщини, які переселялися на вільні землі, - на “слободи”, рятуючись від поневолення й пригноблення з боку польських феодалів.

На заселення краю великий вплив мали річки. Як колись давньоруські слов’яни селились понад річками, так само і слобожани перш за все селились поблизу річок.

Як писав видатний харківський історик Д.І. Багалій (1993, стр. 17-18) “Оселяючись на пограниччі зі степом мусили новосельці, рятуватись від набігів татарських банд річками, лісами, болотами, горами, високими могилами, городищами, земельними валами, дерев’яними огорожами, засіками. Ліс трохи затримував заселення, але разом з тим захищав осілого переселенця від ворожих нападів: на лісову слободу трудніше було раптово напасти. Лісу тоді було незмірно більше, ніж тепер. Багато лісів було по Удах, Ворсклі, Мерлі. На мапі Боплана показано великий ліс від Охтирки на Ворсклі до Мерли. Ліси звичайно простягалися по правому високому берегу річок, а часто по лівому тяглися теж. За лісами починається степ. По ребрах і вершинах балок зростали байрачні ліси. З лісу слобожани споруджували дерев’яні кріпості навколо міст і замки в самому місті, будівлю і все, що потрібно було в господарстві: нищилося багато лісу також на буди, гути, бурти, вітряки, млини і винниці. Більше всього переводилося лісу у винницях. Природа щедро наділила Слобожанщину саморобними здобутками – дикими й садовими деревами: грушею, яблунею і кущами – терном, ліщиною, порічками, агрусом, калиною, бузиною. Садки з пасіками були часто першими оселями – хуторами країни. Край був багатий диким звіром: у лісах водилися зубри, ведмеді, вовки, бабаки, тхорі, бобри, соболі, лисиці, куниці, борсуки, видри, горностаї, лосі, вепри; у степах – сайгаки і дикі коні. Розповсюджено було ловецтво (полювання). У річках було дуже багато риби.”

Викладене вище свідчить, що первинні природні ресурси були головними джерелами життєзабезпечення слобідської людності. Велике значення мало також бджільництво – пасічництво і бортництво, пов’язані з лісами і луками. Хліборобство велось на вільних степових землях, яких спочатку тоді ще було вдосталь. На степах і луках випасалися гурти корів, волів, коні, отари овець. Усі ці промисли мали характер натурального господарства без ринкової спря-

мованості.

Перша згадка про Красний Кут відноситься до середини XVII ст. Як свідчить історичний документ, група переселенців “черкас” із Задніпрянщини (а саме з м. Корсуня) оселилась в 1651 р. “по оврагам Краснокутским под защитою лесов”. Словосполучення Красний Кут означає “мальовничий куток”, “прекрасна сторона”. З кінця XVIII ст. з’являється назва Краснокутськ. Приблизно в ті ж самі роки, що і Красний Кут, були засновані слободи Богодухів, Мурафа, Колонтаїв.

На протязі більше ста років ці землі і населення слобід періодично зазнавали спустошення від жорстоких наїздів кримсько-татарських грабіжників. Через цей край прокотилися і події російсько-шведської війни на початку 18-го століття. Тут відбувалися перед Полтавською битвою бойові сутички між шведськими і російськими військами, тут бував Петро I. «В Шведскую войну Краснокутск был местом славной битвы русских с шведами и страдал за эту славу...».

За часів царювання в Росії імператриці Катерини II Слобідський устрій і українське козацтво були скасовані, а землі і угіддя слобожан влада віддавала у власність російському служилому дворянству – чиновному і воєнному та новоявленій шляхті з української козацької старшини.

Разом з землями у власність до нових поміщиків потрапили і стали кріпаками колишні “посполиті” і “піддані”, а також бідніші козаки.

До речі, за військові заслуги тут отримав свої маєтності і помістя Назар Каразін – батько славнозвісних в історії Слобожанщини братів Василя і Івана Назаровичів Каразіних. Василь Назарович – засновник Харківського університету, автор першого проекту ліберальної російської конституції, письменник і винахідник, “Український Ломоносов” – як називали його сучасники. Іван Назарович прославився як видатний помолог і акліматизатор, засновник Краснокутського дендропарку.

Ліси Надмерлянщини частково лишалися казенними (державними), але більша частина лісів стала приватновласницькими, переважно поміщицькими. Ця зміна власності досить болісно позначилася на стані лісів і інших природних ресурсів. Катерина II скасувала заборону вирубок приватних лісів, котру наклав Петро I заради кораблебудування.

Рубки лісів, розорювання ґрунтів не були обмежені будь-якими правилами або нормативами; земля, ліси і інші угіддя ставали об’єктами одержання великих прибутків і продажу, тобто товаром. Особливо ці процеси проявилися дещо пізніше, в період розпаду феодальних і розвитку нових – буржуазних форм виробництва. На Богодувщині і Краснокутщині в другій половині XIX ст. особливого розмаху набрали цукрове і спиртове виробництва, на потреби яких вирубували ліси, розорювали лісові вирубки, луки і степові ділянки. Але необхідно відзначити, що в цей же період більш досвідчені землевласники і промисловці: Л.Е. Кеніг і

П.І. Харитоненко стали відомими меценатами-аматорами природи – під їхньою опікою були створені Шарівський і Наталіївський парки, велися дослідження по культурному рільництву, створенню лісових культур, акліматизації нових деревних порід, зберігалися цінні лісові масиви. Дуже потерпіли ліси цих районів під час громадянської війни, післявоєнної розрухи і в роки т. зв. "соціалістичного будівництва", коли відбувалася масова необмежена вирубка і заготівля деревини. Це саме стосується і періоду війни 1941-1945 рр. і післявоєнної відбудови народного господарства.

Отже природа цього краю: його ландшафти, ліси, луки, річки, степи зазнали значного антропогенного впливу і змін, проте тут ще збереглися ділянки дещо менше порушених природних утворів, що дає підстави для їх заповідання і створення на цій базі Слобожанського національного природного парку.